

**SUNDIN KIRKON RESTAUROINTI
- PERUSTARKASTUS JA KANNANOTTO KORJAUSKOHDISTA**

Kertomus virkamatkasta 15.-17.4.1996
Markus Hiekkanen & Pentti Pietarila

Sundin kirkko on vuosien mittaan alkanut sisätiloiltaan käydä toiminnallisesti epääjanmukaiseksi ja pinnoiltaan kuluneeksi. Seurakunta on asettanut rakennustoimikunnan kysymysten vaatimien toimenpiteiden selvittämiseksi ja tilannut Arkkitehtitoimisto Slotte & Schützelältä alustavan toimenpidekuvauksen. Tämä valmistui syyskuussa 1995 ('Kort historik samt en preliminär beskrivning över de aktuella byggnadstekniska renoveringsarbetena', päiv. Carl-Johan Slotte syysk. 1995). Ahvenanmaan maakuntahallituksen museotoimisto on tähän liittyen esittänyt kannanottonsa kaksiosaisessa asiakirjassa Johannes Döparens kyrka i Sund. Sen ensimmäinen osa (Antikvarisk förslag till åtgärder som bör beaktas i samband med restaureringen) käsittää toimiston omat ehdotukset toimenpiteiksi restauroinnissa toisen osan (museibyråns utlåtande över arkitekturbyrå Slotte & Schütz restaureringsförslag) sisältäessä kannanoton arkkitehtitoimiston ehdotuksesta. Työn on laatinut museotoimiston kirkkoryhmä ja koostaneet Elisabeth Palamarz ja Piotr Palamarz.

Vuonna 1994 voimaan astunut Kirkkolaki koskee Ahvenanmaan itsehallintoaluetta ja Kirkkohallitus on

tämän johdosta oleellisella tavalla taloudellisesti mukana kirkon restaurointihankkeessa. Maamme ylimpänä antikvaarisena elimenä Museovirastolla on vastuu myös Ahvenanmaan kirkkorakennuksista, niiden hoidosta, kunnosta ja tutkimuksesta. Tämän johdosta allekirjoittaneet tekivät 15.-17.4.1996 virkamatkan Sundin kirkkoon luodaksemme käsityksen restauroinnissa kirkon itsensä asettamista ehdoista ja muodostaaksemme konkreettisen kannanoton eri osista. Matkan yhteydessä kävimme myös tarkastamassa Saltvikin kirkon joku aika sitten valmistuneen korjauksen tulokset (ks. erillinen kertomus, rho arkisto).

Sundin kirkon pääpiirteet

Sundin vuosien 1300 ja 1370/1400 välissä rakennettu kivikirkko 1370-1400 rakennettuine asehuoneineen ja torneineen sekä 1440-1480 muurattuine sakaristoineen on Ahvenanmaan ja koko Suomen kirkkokannan huomioon ottaen eräs merkittävimmistä ja erikoisimmista kirkollisista rakennuksista. Keskiaikaisine ja myöhempine lisineen ja muutoksineen rakennuksessa yhtyvät vaikuttavalla ja jännittävällä tavalla keskiaikaiset muurit uuden ajan luterilaiseen kirkkointeriööriin museaalisine esineineen 1900-luvun aikaisemmista restaurointitöistä. Rakennuksen eri osista on löydettävissä eri aikojen mukanaan tuomat vivahteet, joiden kirjo muodostaa kirkosta syntyvän erikoisen vaikutelman. Tätä vaikutelmaa korostaa ja rikastaa tämän vuosisadan restaurointityöt, jotka aikansa taloudellisia mahdollisuuksia heijastaen ovat luoneet yhtä aikaa karun ja tunnelmallisen kirkkotilan. Kaikessa on nähtävissä pyrkimys arkaaisuuteen, joka paikoin tosin vain 1950-luvulle palautuen antaa katsojalle mahdollisuuden eläytyä keskiajan jumalanpalvelustilaan.

Kirkon tulevan restauroinnin rajat piirtää kuvattu ilme, johon on mielestämme tehtävissä vain hyvin

pieniä, huomaamattomia ja hienotunteisia muutoksia ja lisäyksiä. Seuraavassa käsitellään kirkkoon Arkkitehtitoimisto Slotte & Schützin ehdottamia korjauksia ja muutoksia alkaen lattiasta ja penkeistä.

Lattia

Runkohuoneen ja tornin pääosin kivimateriaaleista koostuva lattia muodostaa jälkineen sisustuksen eri vaiheista näyttävän perustan, joka seinien alaosien pintarakenteen ja erityisesti pilareiden kalkkikivikvaadereiden välityksellä luontevasti liittyy holvikonstruktioon. Sisätilan hierarkiassa merkittävimmän kokonaisuuden muodostaa kuori, joka 1. pilarin itäreunan linjalla olevine askelmineen erottuu kirkon muusta lattiapinnasta pienemmin (mitat $44,5 \times 44,5$??? x ??? cm PENTTI, APUA) ja huolellisemmin muotoilluin kalkkikivilaatoin. Keskikäytävän kohdalla kuorikorotusta on jäsennetty sen reunassa olevilla kahdella graniittikivellä (pohjoisempi 182 x 44, eteläisempi 193,5 x 43 cm).

Kirkkosalin keskikäytävä pilareiden molemmin puolin on mielenkiintoinen ja ehdottomasti säilyttämistä vaativa yhdistelmä keskilinjan pohjoispuolella olevia graniittilevyjä ja eteläpuolella olevia kalkkikivilaakoja (lukuunottamatta 1. pilarin länsipuolta, jossa kalkkikivilaakoja on itä-länsi-suunnassa 157 cm:n leveydeltä myös käytävän pohjoisosassa; tämä liittyy ehkä kirkkomaalla seisonen keskiaikaisen tai uuden ajan alkupuolen hautamuistomerkin asentamiseen nykyiselle paikalleen pilarin länsipuolelle). Tällä tavoin jäsentyneenä käytävä osuus jatkuu lännessä aina tornin ja runkohuoneen väliseen kaksoiskaariaukon pilariin asti. Näiden välinen rajalinja merkitsee paikan, jossa pohjoisempien penkkikorttelien eteläreuna oli ennen nykyistä korttelijakoa.

Kalkkikivi- ja graniittilaattojen asema on paikoin

järkkynyt ja vaatii tasoittamista. Tätä ei kuitenkaan tule tehdä kautta linjan, vaan ainoastaan kohdissa, missä kallistumat ovat erityisen pahoja. Lattian lievä epätasaisuus on karakteristinen piirre, jota ei tule hävittää. Myöskään ei ole syytä poistaa niitä betonitasoituksia, joita on aikaisemmin tehty lattian suoristamiseksi keskikäytävän keskilinjan pohjoispuolella.

Tornitilassa keskikäytävässä ja lattian pohjoisosassa ylipäättään tulee esille se hierarkkinen piirre, että täällä ei ole graniitti-, vaan betonilaattoja (49-52 x 49-52 cm). Ne yhtyvät käytävän eteläpuolen kalkkikivilaattoihin (51 x 54 cm) hammastuksena, joka antaa kosmaattisen vaikutelman. Arkkitehtitoimiston suunnitelman mukaan betonilaatat vaihdettaisiin kalkkikivisiin. Myös tässä lattiamateriaali kuitenkin heijastaa aikansa taloudellista ja hierarkkista ajattelua ollen sen autenttinen dokumentti. Siksi muutos on vahingollinen ja kustannuksia tarpeettomasti lisäävä.

Kuten edellisestä käy ilmi on penkkikorttelien alla tornin pohjoispuolta lukuunottamatta erikokoisista punagraniittilaatoista (??? x ??? cm) tehty lattia. Seinien vierellä on paikoin lämpöjohtokanavien tasoittamiseksi betonia. Tämän lattian päälle on arkkitehtitoimiston suunnitelman mukaan tarkoitus rakentaa puulattia, jossa kulkevat kirkon peruslämmön vaatimat putkistot. Suunnitelma on mielestämme järkevä ja graniittilaattalattian jäädessä koskemattomana puulattian alle, ei antikvaarisia syitä sen pitämiseksi esillä ole (ks. jäljempänä penkit).

Pimeähkö tila länsiportaalin sisäpuolella on syystä koettu vaaralliseksi portaiden laskiessa välittömästi oven itäpuolella viitenä jyrkähkönä askelmana torniosan lattiatasoon ja seurakunta on halunnut tähän laajemman lattiatilaa. Arkkitehtitoimiston suunnitelmassa oven luona on kahden portaan lasku puulattialle, jolta taas lehteripilarien luona on kahden askelman lasku nykyiselle lattiatasolle. Suunnitelmaan kuuluu

takimmaisten penkkien ~~penkkien~~ poistaminen, lehterille johtavan itä-länsi-suuntaisen porrasmuutoksen pidentäminen ja vastaavasti pohjois-etelä-suuntaisten lyhentäminen ja sen rintamuksen poistaminen sekä lattian ^{ja}portaiden tekeminen kivistä.

Pidämme suunnitelmaa eräin täsmennyksin ja muutoksina toteuttamiskelpoisena. 1) ^{Lattialaajennus ja portaat toteutetaan puuina} Lattialankkujen tulee olla mitoiltaan suunnilleen samanlaiset kuin nykyiset lattialankut ullakonportaiden oven ja länsiportaalin välissä. Uuden lattian korkeus tulee määräytyä tämän vanhemman, paikallaan säilytettävän puulattian mukaan. 2) Nykyinen lehteriporrasmuoto kuuluu olennaisena osana lehteriin. Lehterinportaiden aseman ja nousujen ehdotettu muuttaminen sekä porrasmuutoksen poistaminen ovat tarpeettomia ja sisätilan kannalta vahingollisia. Uusi lattia tulee mielestämme tehdä yksinkertaisesti siten, että nykyisten pohjois-etelä-suuntaisten portaiden kaksi alinta porrasta jäävät lattiapinnan alle. Takimmaisen penkin ovea voidaan nostaa siten, että se muodostaa rintamuksen portaiden ja lehterinpylvään väliin. 3) Puulattialta nykyiselle kivilattialle johtavat askelmat tulee tehdä puusta eikä kivistä. Länsiportaalin portaiden laajentaminen voidaan tehdä kivimateriaalista, mutta tässäkin se ei mielestämme ole tarpeellista, sillä nykyisten kiviportaiden ympärille on mahdollista tehdä puuportaat.

Penkit

Seurakuntalaiset ovat olleet tyytymättömiä penkkeihin, jotka ovat epämukavat istua, liian lähellä toisiaan ja istuintaso on liian korkealla lattiasta. Arkkitehtitoimiston suunnitelman mukaan penkkikortteleihin tulisi uusi nykyisen kivilattian päälle rakennettava puulattia, mitä pidämme ^{mandatiksi} asiallisena toimenpiteenä (ks. ed. luku Lattia). Uudet penkit suunnitellaan rakennettavaksi vanhojen

sijaan käyttämällä näistä kuitenkin käytävienpuoleisten penkinpäädyt ja etumukset. Tarkastuksen ja mittausten perusteella saattoimme todeta ensiksikin, että penkkien mukavuutta on parannettu jo aikaisemmin ja että penkkikohtaiset tekniset mahdollisuudet lisämukavuuden aikaansaamiseksi ovat edelleen olemassa. Polvitilan lisäämiseksi voidaan penkkien väliä lisätä poistamalla muutama penkkirivi kustakin korttelista.

Ottaen huomioon toisaalta nykyisten penkkien historiallisen arvon kiinteänä osana kirkon sisustusta ja toisaalta tekniset mahdollisuudet (puulattian rakentamisesta seuraava istuinosa ja lattian välimatkan pieneneminen, penkkien poistaminen polvitilan lisäämiseksi, yksittäisten penkkien muutokset) ei uusien penkkien rakentamista voi pitää hyväksyttävänä ratkaisuna.

Kuorin kaakkoisosassa oleva penkkimuodostelma ehdotetaan suunnitelmassa pilkottavaksi siten, että itäseinää vasten oleva osuus siirretään muualle. Tällaiselle uudistukselle ei ole perusteita, vaan on tarpeeton ja sisustuksen historiallisen aitouden kannalta vahingollinen. Emme pidä ehdotusta hyväksyttävänä.

Lämmitysjärjestelmä

Arkkitehtitoimiston suunnitelman mukaan nykyiset seinien vierellä olevat lämpöpatterit poistetaan kokonaan ja peruslämpö tullaan saamaan penkkikorttelien puulattian alle asennettavalla putkistolla (ks. ed. luku Lattia). Muutos olisi sisäilmaston ja tilan ilmeen kannalta erittäin hyvä ja Museiyrånin lausuntoon yhtyen pidämme suunnitelmaa kannatettavana.

Seinät ja holvit

Seinien ja holvien pinnat ovat paikoin pahastikin likaantuneet, mutta niissä on myös havaittavissa korkeatasoisten restaurointien ja ajan seurauksena syntynyt kaunis patina. Vanhahtavan - vaikka osa restauroinneista on 1950-luvulta - ja rauhallisen tunnelman muodostumisessa tällä on suuri merkitys. Seinä- ja holvipinnat ehdotetaan suunnitelmassa pääosin puhdistettavaksi, mutta tornin itäosassa pidetään mahdollisena myös maalausta.

Mielestämme suunnitelma seinien ja holvien puhdistamiseksi on hyvä, mutta työ on annettava ammattitaitoisten konservaattoreiden tehtäväksi. Vasta heidän tekemänsä työn aikana on mahdollista arvioida, onko tornin itäosassa syytä tehdä uudelleenmaalausta. Lattialta ja lehteriltä tekemämme tarkastuksen perusteella se ei vaikuta tarpeelliselta ja lisäksi on otettava huomioon, että tornin holveissa on keskiaikaistyyppisiä koristemaalauksia.

Altтари ja alttarikehä

- kehän aukot
- polvistumiskorokkeen levennys
- alttariportaiden materiaali- ja muotomuutos
- alttarikaapin sijoitus

Sähkö, valaistus, äänentoisto

SAKARISTO

- lattia
- sisustus
- pesutila (ehdotuksemme: tornin lounaisnurkka)

ASEHUONE

- puulattian + hautamuistomerkkien korotus: ei kannateta

TORNI

- valaistus
- palo-ovi
- vesikaton pienet reiät: miten suhtaudutaan? ✓ *paikkaus-tinattu*
- kellopukkien liikkuminen: otetaanko kantaa? ✓

ULKOSEINÄT

- lämpökeskuksen kanava
- ulkoseinät käytävä läpi ✓
- portit samoin
- itäseinän pohjoisempi ikk. ✓

ENTÄ MUUTA??? ENTÄ MUUTA??? ENTÄ MUUTA??? ENTÄ MUUTA???

Helsingissä 26.4.1996

Markus Hiekkanen

PTP
Pentti Pietarila